

(26)

Józef Talko (1838–1907) – pionier okulistyki w Lublinie

Józef Talko (1838–1907) – the ophthalmology pioneer in Lublin

Andrzej Grzybowski^{1,2}, Tomasz Kazało³

¹ Oddział Okulistyczny Wielospecjalistycznego Szpitala Miejskiego w Poznaniu
Ordynator: dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. UWM

² Katedra Okulistyki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
Kierownik: dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. UWM

³ Oddział Okulistyczny Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego w Lesznie
Ordynator: lek. Krystyna Frykowska

Streszczenie: Józef Talko (1838–1907) polski okulista wojskowy. Medycynę studiował na Uniwersytecie św. Włodzimierza w Kijowie, tu w 1861 otrzymał tytuł doktora medycyny. W 1864 roku został skierowany na Kaukaz do pracy w charakterze okulisty wojskowego. W 1871 roku został ordynatorem Oddziału Okulistycznego w Lublinie, a od 1876 pełnił funkcję okulisty Okręgu Wojskowego w Warszawie.

Józef Talko opublikował ponad 200 prac naukowych w językach polskim, rosyjskim, niemieckim i francuskim. Tematyka prac dotyczyła neurookulistyki, diagnostyki i leczenia zaćmy, zaburzeń rozwojowych oka, odwarstwienia siatkówki oraz zakaźnych chorób oczu u żołnierzy. Interesował się historią okulistyki.

Słowa kluczowe: Talko, okulistyka wojskowa, Lublin, historia okulistyki.

Summary: Józef Talko (1838–1907), a Polish military ophthalmologist. He studied medicine at St. Vladimir University in Kiev, where in 1861 he was awarded with the Doctor of Medicine title. In 1871 he became the head of the Department of Ophthalmology in Lublin, and since 1876 he worked as an ophthalmologist in Warsaw Military District.

Józef Talko wrote over 200 research papers published in Polish, Russian, German and French, where he addressed such issues as neuro-ophthalmology, diagnosis and treatment of cataract, developmental disorders of the eye, retinal detachment, and infectious eye diseases in soldiers. He was also interested in the history of ophthalmology.

Key words: Talko, military ophthalmology, Lublin, history of ophthalmology.

Józef Talko (ryc. 1.) urodził się 17 marca 1838 roku we wsi Uninie w powiecie Radomyśl na terenie dzisiejszej Ukrainy (1). Pochodził z niezamożnej rodziny. Po ukończeniu Gimnazjum w Żytomierzu rozpoczął studia lekarskie na Uniwersytecie św. Włodzimierza w Kijowie, które ukończył w 1861 roku, uzyskując tytuł doktora medycyny. Będąc stypendystą wojskowym, rozpoczął pracę jako rosyjski lekarz wojskowy w Klinice Chirurgicznej u profesora Antona Christiana Augusta v. Huebenetta (1821–1873) w Kijowie, który przeprowadzał operacje okulistyczne, chociaż był specjalistą z zakresu chirurgii i chorób wenerycznych (1, 2). Na prośbę Józefa Talko w kijowskim szpitalu wojskowym powołano oddział okulistyczny, w którym on samodzielnie diagnozował i leczył pacjentów. Wydarzenia historyczne przerwały karierę naukową Józefa Talko, w 1864 roku został przeniesiony z Kijowa na Kaukaz. Początkowo pracował w szpitalu wojskowym w Stawropolu (1865–1866), następnie w Tyflisie (1866–1871). Był pierwszym lekarzem okulistą na tak rozległym obszarze. Równocześnie pełnił funkcję sekretarza Towarzystwa Lekarzy Kaukaskich. Chciał wzbogacać wiedzę z zakresu okulistyki, rozpoczął zatem podróż po Europie, aby obserwować pracę lekarzy okulistów z tamtejszych ośrodków m.in. w Kijowie, Moskwie, Petersburgu, Rydze, Warszawie,

Ryc. 1. Józef Talko (1838–1907).

Fig. 1. Józef Talko (1838–1907).

Krakowie, Wiedniu i Pradze. Po powrocie starał się o posadę docenta okulistyki na Uniwersytecie Warszawskim, przeważały jednak względy polityczne i stanowiska nie otrzymał. To przyczyniło się do depresji (2, 3). W marcu 1871 Talko został ordynatorem Szpitala Wojskowego w Lublinie, był wtedy (jak sam twierdził) jedynym lekarzem okulistą w okolicy, dlatego konsultował pacjentów w okolicznych szpitalach i prowadził rozległą praktykę lekarską (1). Liczne epidemie w wojsku warunkowały częste wyjazdy do licznych miejsc na terenie Królestwa Polskiego. W 1876 roku został mianowany Okulistą Okręgu Wojskowego w Warszawie, to wiązało się z przeprowadzką do Warszawy. W tym okresie brał udział w kongresach naukowych w kraju i zagranicą. W 1880 roku został wybrany na wiceprzewodniczącego komitetu naukowego okulistycznego kongresu w Mediolanie. W 1878 roku dotknęła go ciężka choroba płuc, na leczenie udał się do sanatorium w Gleichenbergu. Po powrocie z Gleichenbergu kurację kontynuował w Nałęczowie, ponieważ spędzał tu dużo czasu, zakupił willę Tolin (obecnie jest ona atrakcją turystyczną) (ryc. 2.) Jest to piętrowy budynek z ciekawymi architektonicznymi szczegółami międzykondygnacyjnymi i dachowym oraz zwieńczeniem fasady, otacza go ogród. Obecnie w willi mieści się oddział szpitala psychiatrycznego (4). W Nałęczowie Talko przebywał głównie w miesiącach letnich, leczył wówczas okulistycznie okoliczną ludność. W 1897 roku przeszedł na emeryturę. Ostatnie lata życia spędził w Lublinie i jego okolicy. Działał w Towarzystwie Lekarzy Lubelskich. Był jednym z założycieli – starania o powołanie Towarzystwa rozpoczął już w 1893 roku, rok później został jego sekretarzem (2, 3). Wspierał inicjatywę utworzenia oddziału okulistycznego w Szpitalu św. Józefa w Lublinie, kiedy w 1899 roku powołano oddział, Talko objął funkcję jego kierownika, lecz pełnił ją zaledwie przez rok, ponieważ podpadł na zdrowiu. Zmarł 24 grudnia 1906 roku. Pozostawił dwoje dzieci. Syn Włodzimierz (1868–1940) poszedł w ślady ojca – był okulistą i laryngologiem (2).

Ryc. 2. Willa Tolin w Nałęczowie.

Fig. 2. Tolin villa in Nałęczów.

Na dorobek naukowy Józefa Talko składa się około 200 prac w większości poświęconych okulistyce (5). Te prace publikował głównie w niemieckojęzycznym „Klinische Monatsblätter f. Augenheilkunde”, lecz kiedy w 1899 roku z inicjatywy Bolesława Wicherkiewicza powstał „Postęp Okulistyczny”, preferował to polskie wydawnictwo (2). Talko był autorem nie tylko prac oryginalnych, w polskich czasopismach publikował streszczenia

dziel autorów zagranicznych, a w niemieckich, francuskich oraz rosyjskich – polskich autorów. Interesował się również historią. Był przyjacielem historyka Wiesława Zielińskiego (1836–1895), współfinansował wydaną przez niego „Monografię Lublina” (6).

Pierwszą pracę Józef Talko opublikował w rosyjskojęzycznym czasopiśmie „Sovremennaja Medicina” wydawanym w Kijowie pod redakcją anatoma i patologa Alexandra Waltera (ur. 1817). Dotyczyła ona obrzęku tkanek oczodołu w przebiegu nerwiaka nerwu wzrokowego (7).

W 1869 roku opublikował artykuł nt. leczenia odwarstwienia siatkówki (8). To leczenie polegało na przykładaniu pijawek, podawaniu jodku potasu oraz wykonywaniu nakłuć przetwardówkowych przestrzeni podsiatkówkowej. Przyłożona początkowo siatkówka po kolejnych trzech tygodniach ponownie uległa odwarstwieniu (8).

Józef Talko szczegółowo opisał jedną z metod diagnostycznych – cerebroskopię, czyli badanie stanu układu nerwowego za pomocą wziernikowego badania dna oka ze szczególnym uwzględnieniem tarczy nerwu wzrokowego i naczyń (9). Warto zauważyć, że tę metodę jako pierwszy obszernie opisał Ksawery Gałęzowski (1832–1907) we własnym podręczniku z 1866 roku. On również wprowadził termin „cerebroskopia” do mianownictwa europejskiego (10). Prace dotyczące diagnostyki centralnego układu nerwowego na podstawie obrazu dna oka, które publikował Józef Talko, były cytowane w ówczesnym piśmiennictwie międzynarodowym (11).

Józef Talko często opisywał zaburzenia budowy anatomicznej oka – w pracach z lat 1868 i 1877 pisał o wrodzonych szczelinach naczyńówki (12). W jednym z przypadków były to szczeliny tęczówki i naczyńówki, w drugim natomiast jedynie szczelina naczyńówki. Wyżej wymienione przypadki opublikował również w języku niemieckim (13). To, że praca była cytowana w europejskich publikacjach z pierwszej połowy XX wieku, dowodzi jej wartości (14).

Jedną ze swoich prac Talko poświęcił zaburzeniom widzenia barwnego – zasługuje ona na szczególną uwagę. Zawarł w niej historię tych zaburzeń, ich rodzaje oraz metody badania (15). Zaburzenia podzielił na zupełne – kiedy barw nie można rozpoznać, można jedynie odróżnić ciemność od jasności, oraz częściowe, kiedy rozpoznawanie barw w osiach czerwono–zielonej lub żółto–niebieskiej jest zaburzone. Omówił stosowane w tamtych latach metody badań nad rozpoznawaniem barw, za najbardziej wiarygodną z nich uznał metodę Holmgrena polegającą na tym, że badający wskazuje kolor skrawka włóczki i prosi badanego, aby spośród innych kolorowych skrawków wybrał taki sam. Owa metoda miała charakter porównawczy, nie było konieczne słowne określanie poszczególnych barw, a to eliminowało błędy wynikające z nieprawidłowego nazywania kolorów. Twórca ww. metody Alarik Frithiof Holmgren (1831–1897) był profesorem fizjologii na Uniwersytecie w Uppsali. Na podstawie analizy wypadku kolejowego, który zdarzył się w 1875 roku w szwedzkiej miejscowości Lagerlunda, postulował wykluczanie z pewnych zawodów osób z dysfunkcją rozpoznawania barw (16). Opisaną powyżej metodę wykrywania zaburzeń widzenia barw opracował w 1877 roku.

W 1883 roku Talko opisał metodę operacyjnego leczenia bólów rzęskowych. U 57-letniego pacjenta z przewlekłym zapaleniem tęczówki i ciała rzęskowego, połączonym z silnym bólem,

wykonał enervację gałki ocznej. W wyniku operacji ustąpiły dolegliwości bólowe, a ruchomość gałki ocznej udało się zachować (17).

Tematem jego pracy były też dokonywane umyślnie uszkodzenia gałek ocznych przez mężczyzn stawiających się na komisje poborowe. Zwracał uwagę, że najczęściej były uszkodzane rogówki i soczewki, przeważnie u Żydów, wywiad świadczył, niestety, że obrażeń dokonywano umyślnie (18).

Obraz uszkodzeń rogówki wywołanych przez pijawki był tematem artykułu z 1883 roku (19). Pijawka przyczepiająca się do rogówki przecinała całą jej grubość, pozostawiając bliznę w kształcie litery Y. Pijawka przyczepiona blisko rąbka mogła spowodować krwotok do komory przedniej lub wypadnięcie tęczęwki, przyczepiona w centrum rogówki natomiast mogła spowodować zaćmę.

Problematyce odwarstwienia siatkówki został poświęcony artykuł z 1883 roku (20). Przypadek dotyczył zapalenia naczyniówki połączonego z całkowitym odwarstwieniem siatkówki i rozrostem naczyniówki. Gałka oczna pacjenta była spokojna, źrenica szeroka, widoczne było odwarstwienie siatkówki układające się w kształt lejka. Występowała jaskra wtórna, oko nie miało poczucia światła. Talko podejrzewał nowotwór gałki ocznej i w związku z tym podejrzaniem wykonał enukleację. Badanie przeprowadzone po usunięciu gałki ocznej nie potwierdziło jednak tego rozpoznania.

W kolejnej z prac Talko opisał przypadek 20-letniego poborowego podejrzewanego o symulację ślepoty (21). Ów młody mężczyzna twierdził, że od 11 lat jest niewidomy. Poddano go 4-miesięcznej obserwacji i nie stwierdzono żadnych zmian zarówno w przednim odcinku oka, jak i tylnym. Kiedy zagrożono poborowemu, że sprawa zostanie przekazana do sądu wojskowego, przyznał się do symulacji. Talko rozważał w pracy, jak długo prawidłowy obraz przedniego i tylnego odcinka oka mógł świadczyć o prawidłowym widzeniu i po jakim czasie od utraty widzenia dochodziło w oku do zmian morfologicznych, które mogłyby to potwierdzić.

Opis przypadku 13-latkii był tematem pracy opublikowanej w 1884 roku (22). Dziecko straciło poczucie światła w jednym oku. W badaniu stwierdzono błądź tarczy nerwu wzrokowego. Zastosowano leczenie polegające na podawaniu jodu potasu, iniekcji podskórnych strychniny i wziewów amylnitritu, a ponadto stosowaniu kąpeli z wody królewskiej – nie przyniosło ono oczekiwanych rezultatów. Po pierwszej miesiączce chora zaczęła odzyskiwać wzrok, trwałe ubytki w obwodowym polu widzenia jednak pozostały.

Problem jaskry Talko poruszył w artykule z 1883 roku (22). Negował hipotezę Zygmunta Kramsztyka (1848–1920), który podejrzewał, że tylne zrosty tęczęwki chronią przed wystąpieniem jaskry. Opisał trzech pacjentów ze zrostami tylnymi, u których jaskra miała ciężki przebieg.

Wpływ palenia tytoniu na narząd wzroku i wywoływanie przez tytoń neuropatii nerwu wzrokowego to temat artykułu z 1870 roku (23). Obecnie wiadomo, że palenie tytoniu bardzo rzadko prowadzi do tego schorzenia, jeśli w ogóle do niego prowadzi (24).

O jaglicy u żołnierzy rosyjskich napisał Talko w 1887 roku (25). Zwrócił uwagę na problem związany z rozprzestrzenianiem się choroby z powodu fatalnych warunków higienicznych, braku

izolacji chorych oraz ciężkich warunków atmosferycznych podczas pełnienia służby, tj. wiatru i mrozu. Dowódcy nie dostrzegali choroby w jej początkowej fazie, a już wtedy była ona źródłem zakażeń dla innych. Proponował zatem, aby na komisjach poborowych były wykonywane badania okulistyczne, które umożliwiłyby wczesną izolację chorych.

Józef Talko przygotował dzieło poświęcone 50-leciu działalności naukowej Wiktora Feliksa Szokalskiego (1811–1891), zasługuje ono na szczególną uwagę (26). W pierwszej części dzieła przedstawił biografię Wiktora Szokalskiego oraz jego dokonania naukowe, w drugiej zaś historię okulistyki polskiej od średniowiecza do okresu mu współczesnego – znalazły się tam biografie lekarzy okulistów, historie powstania i działalności ośrodków okulistycznych na ziemiach polskich oraz opisy sylwetek optyków pracujących w tamtym okresie.

Józef Talko napisał wiele prac historycznych, a także not biograficznych w formie wspomnień pośmiertnych – poświęconych np. Leopoldowi Krzyżanowskiemu¹ (1822–1871) (27), Chryścianowi V. Hubbenetowi² (1821–1873) (28), Antoniemu Pawłowskiemu³ (1834–1875) (29), Aleksandrowi Rączewskiemu (1833–1868) (30) oraz Józefowi Piaszczyńskiemu⁴ (1853–1899) (31).

Józef Talko wygłaszał wiele przemówień, podkreślał w nich, jak ważna jest dbałość o rozwój zarówno okulistyki, jak i całej medycyny. Spośród zachowanych przemówień na szczególną uwagę zasługiwały dwa – jedno wygłosił na uroczystości otwarcia Kliniki Okulistycznej w Krakowie, drugie z okazji jubileuszu 50-lecia pracy profesora Wiktora Szokalskiego.

Józef Talko pozostawił bogaty dorobek naukowy. Uwarunkowania polityczne w czasach, w których przyszło mu żyć, wpłynęły na ograniczenie możliwości jego awansu naukowego. Jak wielu polskich okulistów XIX wieku przez część życia zmuszony był pracować poza granicami ojczyzny (32).

Piśmiennictwo:

1. Talko J: *Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności naukowej prof. dr Szokalskiego: wydana przez okulistów polskich*. Nakładem doktora J. Talko i doktora M. Kępińskiego, Warszawa 1884, 130–133.
2. Wicherkiewicz B: *Dr. Józef Talko (Wspomnienie Pośmiertne)*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1907, 1–9.
3. Koźmiński S: *Słownik Lekarzy Polskich*. Księgarnia Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1888, 507–511.
4. Turski S: *Wyszkowski M.* Lubelszczyzna Przewodnik. Wydawnictwo BSPOL. Lublin 2006.
5. Melanowski H: *Dzieje Okulistyki*. PZWL, Warszawa 1972, 382.
6. Zieliński WK: *Monografia Lublina. T. 1 Dzieje miasta Lublina. J. Herzenhorna i M. Szejdermessera*, Lublin 1878.
7. Talko J: *Ob. opucholach w głaznoy połosti. Neuroma n. optici. Z kliniki prof. Karawajewa*. Sovremennaja Medicina. 1860: 29.
8. Talko J: *Observationes de decolement de la retine*. Annales d'Oculistique 1869, LXII.

¹ Lekarz wolno praktykujący, członek kilku towarzystw lekarskich, jako jeden z pierwszych tworzył Lubelskie Towarzystwo Lekarskie

² Profesor chirurgii i chorób wenerycznych w Kijowie oraz Petersburgu

³ Lekarz powiatowy Tomaszowa Lubelskiego, społecznik

⁴ Lekarz Okulista praktykujący w Warszawie

9. Talko J: *Zmiany w oku przy cierpieniach mózgowych (Materiał do cerebroskopii)*. Medycyna 1873; 30: 469–473, 33: 517–522, 39: 613–617, 51: 805–809, 52: 821–824.
10. Gałęzowski K: *Etude optalmoscopique sur les alterations du nerf optique et sur les maladies cérébrales dont elles dependent*. Leclerc, Paryż 1866.
11. Riddoch G, Gulden Ch: *Communications on the Relationship between subarachno and relationship between subarachno and intraocular haemorrhage*. The British Journal of Ophthalmology. 1925; 5: 209–235.
12. Talko J: *O wrodzonych szczelinach naczyńcówki*. Pam Tow Lek., Warszawa 1877; 73: 337–346.
13. Talko J: *Coloboma iridis et choroidae cum membr. Papillaris perseverans*. Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1868; 6: 119–124.
14. Sorsby A: *Comunications congenital colobom of the macula together with an account of the familial occurrence of bilateral macular coloboma in association with apical dystrophy of hands and feet*. The British Journal of Ophthalmology 1935; 2: 65–90.
15. Talko J: *Badanie nieczułości na barwy u służby dróg żelaznych*. Medycyna 1879; 15: 225–231, 16: 247–250, 17: 264–268, 18: 278–280.
16. Holmgren F: *Color-blindness and its relation to accidents by rail and sea. Annual report of the Smithsonian Institute*. Smithsonian Institute Press, Washington 1877, 131–195.
17. Talko J: *Uwagi nad enerwacją gałki ocznej w ogóle*. Pam Tow Lek., Warszawa 1880; 3: 742–747.
18. Talko J: *Urazowe uszkodzenie oczu u popisowych i nowozaciecznych*. Gaz Lek. 1882; 27: 546–549.
19. Talko J: *Uszkodzenie gałki ocznej przez pijawki*. Pam Tow Lek., Warszawa 1882; 3: 552–578.
20. Talko J: *Z praktyki oftalmicznej VII. Przypadek rozsianego zapalenia naczyńcówki (choroiditis disseminata). Całkowite oderwanie się siatkówki. Rozrosty naczyńcówki*. Medycyna 1883; 27: 444–448.
21. Talko J: *Z praktyki oftalmicznej II. Udawana jasna ślepotą obu oczu (Amaurosis simulata utr. oc). Jak długo można istnieć jasna ślepotą bez zmian na dnie oka?* Medycyna 1883; 26: 425–427.
22. Talko J: *Słówko o chorobach ocznych przy zaburzeniach w sferze macicznej. Trzy tygodniowa ślepotą przed pierwszym pojawieniem się miesiączkowania (Amaurosis menstrualis s. e menostasia)*. Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności naukowej prof. dr Szokalskiego: wydana przez okulistów polskich. Nakładem doktora J. Talko i doktora M. Kępińskiego, Warszawa 1884, 196–307.
23. Talko J: *O wpływie tytoniu na organ wzroku*. Klinika 1870; 14: 215–219.
24. Grzybowski A: *Współczesny stan wiedzy na temat wpływu palenia tytoniu na choroby narządu wzroku*. Przegląd Lek. 2008; 65: 724–727.
25. Talko J: *Jaglica w wojsku i środki zaradcze*. Przeg Lek. 1887; 1: 11–12, 3: 45–46, 10: 145–146.
26. Talko J: *Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności naukowej prof. dr Szokalskiego: wydana przez okulistów polskich*. Nakładem doktora J. Talko i doktora M. Kępińskiego, Warszawa 1884, 1–307.
27. Talko J: *Śp. Dr Leopold Krzyżanowski (1882-1871)* [Wspomnienie pośmiertne]. Gaz Lek. 1871; 8: 127–128.
28. Talko J: *Śp. Chrystyjan v. Hubbenett* [Wspomnienie pośmiertne]. Medycyna 1873; 33: 531–532.
29. Talko J: *Śp. Antoni Pawłowski* [Wspomnienie pośmiertne]. Medycyna 1875; 28: 444.
30. Talko J: *Śp. Aleksander Rączewski* [Wspomnienie pośmiertne]. Klinika 1875; 17: 291–292.
31. Talko J: *Śp. Dr Józef Piaszczyński*. Postęp Okul. 1899; 6: 270–271.
32. Grzybowski A: *Polski dorobek naukowy XIX wieku w zakresie badań anatomii, fizjologii oraz patologii siatkówki*. Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Łódź 2010, 261.

Praca wpłynęła do Redakcji 21.01.2015 r. (1510)
Zakwalifikowano do druku 15.03.2015 r.

Adres do korespondencji (Reprint requests to):
dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. nadzw. UWM
Oddział Okulistyczny Wielospecjalistycznego Szpitala
Miejskiego w Poznaniu
ul. Szwajcarska 3
61-285 Poznań
e-mail: ae.grzybowski@gmail.com